

Dějiny filosofie IV: Novověká filosofie

Daniel Špelda, Katedra filosofie FF MU

Jarní semestr 2021

Seznam témat

I. Bacon

II. Descartes

III. Spinoza

IV. Leibniz

V. Hobbes

VI. Locke

VII. Berkeley

VIII. Hume

Otázky ke zkoušce:

1. Bacon: Vědění je moc
2. Bacon: Veliké obnovení věd
3. Bacon: Induktivní metodologie
4. Descartes: Projekt a nová metoda
5. Descartes: Cogito-princip, substance a Bůh
6. Descartes: Veracitas Dei, důkazy boží existence a nauka o omylu
7. Descartes: Metafyzické kategorie a existence vnějšího světa
8. Descartes: Mechanicismus a okasionalismus
9. Spinoza: Substance, mody, atributy
10. Spinoza: Paralelismus atributů
11. Spinoza: Nauka o afektech
12. Leibniz: Výchozí principy
13. Leibniz: Monadologie
14. Leibniz: Tělesa a předzjednaná harmonie
15. Leibniz: Theodicea
16. Hobbes: Ontologie a antropologie
17. Hobbes: Společenská smlouva
18. Locke: Základy empiristické epistemologie
19. Locke: Složité ideje a stupně poznání
20. Locke: Sociální a politická filosofie
21. Berkeley: Proti materialismus
22. Berkeley: „Esse is percipi“
23. Berkeley: Závislost světa na Bohu
24. Hume: Východiska
25. Hume: Percepce, ideje, impresie
26. Hume: Kauzalita

Úvod

- ▶ Novověk: D -- *die Neuzeit* – *neuzeitliche Philosophie*, AJ – „novověký“ = *early modern*, „novověk“ – *early modern period/times/age...* FR - *l'age classique* a analogicky *philosophie classique*.
- ▶ Nejasnost pojmu novověk (17.-20) století – dnes spíš „raný novověk“.
- ▶ Moje dělení: raný novověk – 17. století; osvícenství – 18. století; moderní filosofie 19. a 20. století; současná filosofie – 21. století.

Obecné rysy novověké filosofie

- a) Novověká filosofie splývá s vědou.
- b) 17. století bylo stoletím vypjaté zbožnosti – víra a zbožnost byly přirozenou součástí filosofického myšlení.
- c) Hledání spolehlivé metody poznání.
- d) Nesmyslnost rozlišování „empiriků/empiristů“ a „racionalistů“.
- e) Všichni „významní“ filosofové působili mimo univerzity; čistě kvantitativně a numericky vzato nejvíce filosofů bylo na univerzitách a nejvíce filosofických knih obsahovalo komentáře k Aristotelovi.

Seznam témat

I. Bacon

II. Descartes

III. Spinoza

IV. Leibniz

V. Hobbes

VI. Locke

VII. Berkeley

VIII. Hume

I. Francis Bacon (1561-1629)

Život a dílo

- ▶ Lord kancléř 1618, 1621 obvinění z braní úplatků.
- ▶ *Essays or Counsels, civil and moral* (Eseje čili rady občanské a mravní, 1597).
- ▶ *The Advancement of Learning* (O pokroku vědění, 1605), rozšířená latinská verze *De dignitate et augmentis scientiarum* (O důstojnosti a pokroku věd, 1623).
- ▶ *Novum organum* (Nové organon, 1620) – součástí byl *Instauratio magna scientiarum* (Veliké obnovení věd).
- ▶ *New Atlantis* (Nová Atlantis, 1627).
- ▶ Český *Eseje*, *Nová Atlantis* v několika překladech a neúplný překlad *Nového organon* (1978, 1990).

1. Vědění je moc

Odsuzování zvědavosti

- Aristotelský, kontemplativní ideál: filosofické poznání samoučelné, a nemusí se vykazovat užitkem, protože samo o sobě přináší blaženost.
- Tradice odsuzování *curiositas*: helénistická filosofie a patristika, zejména Augustinus.
- Bacon, *Valerius Terminus* (1603): reinterpretace příběhu o pádu a zavržení člověka.

Obhajoba zvědavosti a Adamova moc

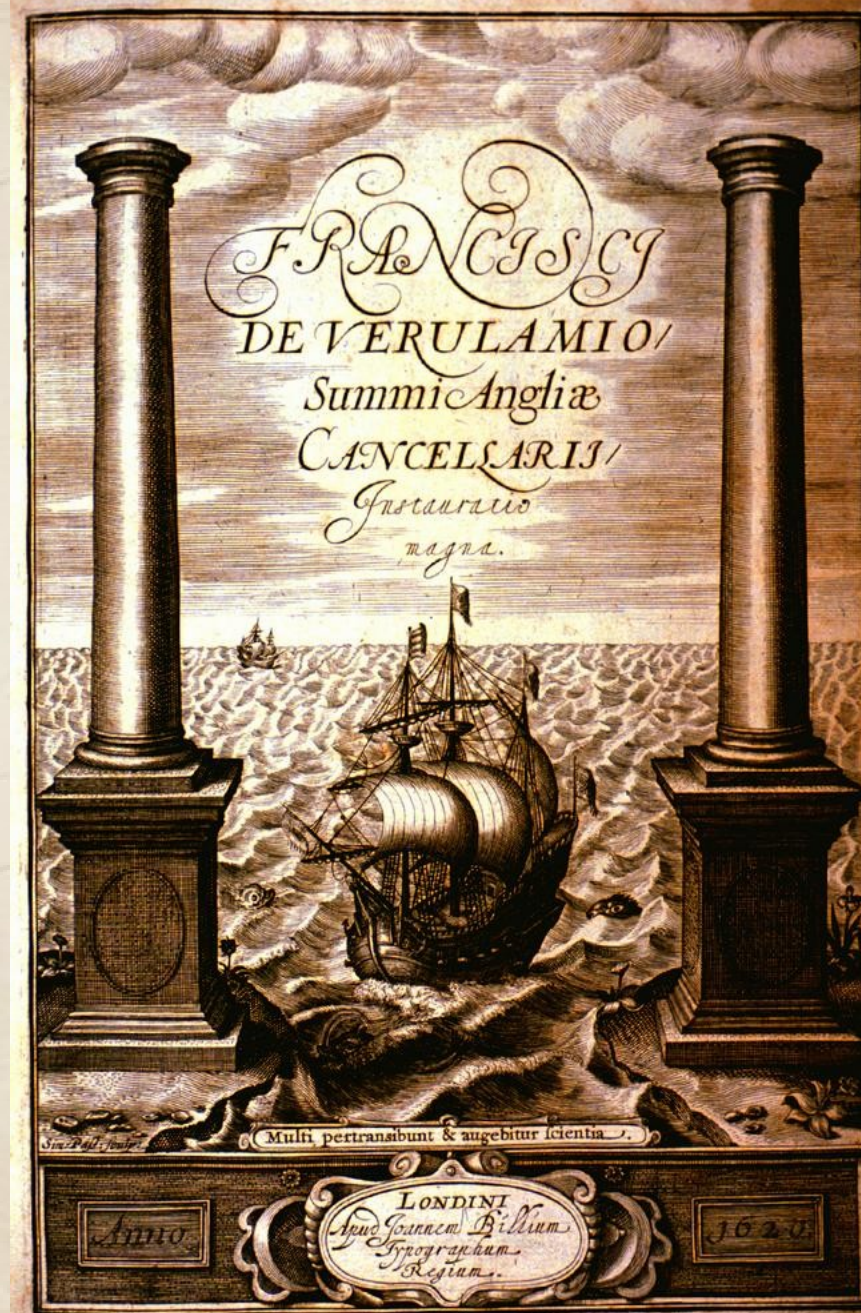
V Novém organon Bacon jasně píše, že „počátkem ani příčinou pádu nebylo totiž ono čisté a neposkvrněné vědění o přírodě [...] nýbrž byla to ctižádostivá a panovačná touha po vědění mravním, jež by rozhodovalo o tom, co je dobré a zlé, a vedlo by k tomu, že by člověk odpadl od Boha a dával si sám zákony.“ (NO, s. 56)

- ▶ Vědění má člověku navrátit moc, kterou disponoval Adam v ráji: „že skutečným cílem lidského poznávání je znovuoživení svrchovanosti a moci, kterým se člověk těšil v prvotním stavu“ (Val. Term., Works III, 222)
- ▶ V závěrečném aforismu Nového organon Bacon zdůrazňuje, že člověk po pádu sice přišel o stav nevinnosti i panství nad přírodou, ale obě tyto ztráty mohou být zčásti napraveny. První náboženstvím a vírou, druhá uměními a vědami (NO II, 52).
- ▶ projekt velkého obnovení věd (*instauratio magna scientiarum*)

2. Veliké obnovení věd

Organon

- Organon = označení pro souhrn Aristotelových metodologických spisů.
- „Nové organon“ – nová metodologie.
- Kritická a konstruktivní část NO.

Kritická část NO

- Nešťastný stav věd .
- „Legitimní ponížení lidského ducha“ (Nov. Org.s. 54)

a) Kritika věd (NO I, 5-37)

- Vědci opomíjejí zkušenost, soustředí se na spory
- Řecká filosofie a věda je „vědou dětí“, Řekové měli omezenou znalost světa.

b) Kritika poznání (sebeklamů rozumu) (NO I,35-62)

- ▶ Lat. *idolum* = obraz, modla.
- ▶ Idoly rodu (*idola tribus*): týkají se lidského rodu; antropomorfní a antropocentrický výklad světa; chápeme věci podle jejich vztahu k nám a podle jejich podobnosti s námi (*ex analogia hominis – ex analogia universi*).
- ▶ Idoly jeskyně (*idola specus*): individuální, tělesné i duševní, zdroje omylů. Jejich název má naznačit, že každý poznává svět vždy ze svého hlediska, ze své vlastní „jeskyně“.
- ▶ Idoly tržiště (*idola fori*): vycházejí z komunikace a z povahy jazyka.
- ▶ Idoly divadla (*idola theatri*): nekritické přijímání filosofických systémů („divadla světa“).
- ▶ Analýza antropologických, individuálních, lingvistických a vzdělanostních předpokladů člověka při poznávacím úsilí.

3. Induktivní metodologie

Konstruktivní část NO

- ▶ Že poznání můžeme získat jen tehdy, když do zkoumaného jevu budeme zasahovat během důmyslně připravených experimentů.
- ▶ Příroda musí být donucena k tomu, aby odhalila svá tajemství. Nástroji nové vědy jsou pitva, řezání, pálení, vrhání, tavení, chlazení atp.

Přírodu lze lépe poznat, „když je spoutána uměním, než když je jí ponechána volnost.“
(Nov. Org., s. 70)

Eliminativní indukce (NO II, 11-14)

- 1) **Tabulka přítomnosti** – známé případy určitého druhu (pozitivní instance).
 - 2) **Tabulka nepřítomnosti** – případy, kdy se zkoumaná vlastnost nevyskytuje (negativní instance).
 - 3) **Tabulka stupňů** – instance seřazené podle intenzity.
- Porovnání tabulek, eliminování všeho, co s jevem nesouvisí.
 - První provizorní hypotéza – „*první vinobraní*“. Např. „teplo je své podstatě pohyb a nic jiného“ (NO II, aph. 20)
 - Pak následuje dalších osm fází metody, které zase mají několik kroků.
 - Baconův význam netkví v induktivní metodologii, ale ve zdůraznění experimentálního a manipulativního přístupu k přírodě, který má lidem poskytnou moc (vrátit rajský Adamův stav).
 - dvoukrokový postup: a) zavržení veškeré dosavadní tradice; b) náčrt vlastní metody a vlastního systému, který nahrazuje všechny dosavadní